

***Spisi istarskih bilježnika II. Spisi porečkih bilježnika sv. 1. Registri porečkih bilježnika Henrika de Artizanibus (1433. – 1434.) i Antuna de Teodoris (1435. – 1449.),* uvodnu studiju, prijepis isprava i regesta izradio Zoran Ladić, kazala izradio Marino Martinčević, ser. Posebna izdanja, sv. 48, Pazin: Državni arhiv u Pazinu, 2018., 283 str.**

U izdanju Državnoga arhiva u Pazinu kao drugi svezak *Spisa istarskih bilježnika* 2018. godine izišla je dugo očekivana knjiga *Spisi porečkih bilježnika sv. 1. Registri porečkih bilježnika Henrika de Artizanibus (1433. – 1434.) i Antuna de Teodoris (1435. – 1449.)*. Nakon deset godina od objavljivanja prve knjige iz serije *Spisa istarskih bilježnika*, one labinske, *Spisi labinskog bilježnika Bartolomeja Gervazija (1525. – 1550.)*, izišao je i drugi svezak koji je priredio, odnosno napisao uvodnu studiju te prijepis isprava i regesta, Zoran Ladić. »Predgovor« (str. 7 – 8) potpisuje urednica Mirjana Matijević Sokol, a kazalo imena, mjesta i stvari izradio je Marino Martinčević.

Iz samoga je naslova vidljiva činjenica, koja posebno upada u oči, da se radi o registru koji su pisala dva notara, Henrik de Artizanibus i Antun de Teodoris, a donedavno se smatralo da se radi o registru samo jednoga notara – Antuna de Teodorisa. Ladić u Uvodniku – sadržajne i diplomatske osobine izvora (9 – 15) navodi kako je prepisujući i analizirajući isprave, uočio da je prvih deset isprava, koje su pisane 1433. i 1434., pisao Henrik de Artizanibus. No, Ladić se nije zadovoljio samo a spomenutom tvrdnjom, već je otišao i korak dalje. Kao istraživač s dugim stažem u proučavanju notarskih isprava na istočnojadranskoj obali, uočio je da je bilo još bilježnika s istim prezimenom na istočnojadranskoj obali, konkretno u Zadru, gdje je, primjerice, bilježničku službu obavljao Henrikov sin Matej. Ladić ističe pokretljivost bilježnika u razdoblju srednjega vijeka, a s druge strane i tradiciju bilježništva u pojedinim obiteljima, što je bio slučaj i s Artizanima, jer je u Zadru i stotinjak godina ranije djelovao bilježnik *Henrik de Artizono* iz Poreča. Osim spomenutoga Artizana, Ladić je uočio da se još neki notari, koji se u određenom trenutku spominju kao porečki, mogu nekoliko godina kasnije naći u službi u nekom drugom gradu na istočnojadranskoj obali što pokazuje primjer Antuna Campolonga, najprije porečkoga, a kasnije šibenskog bilježnika. Što se tiče drugoga bilježnika, Antuna de Teodorisa, koji je ispisao veći dio knjige, Ladić navodi kako je spomenuti bilježnik tu praksu obavljao neobično dugo, pedesetak godina. Napominje kako se bilježniku godinama rukopis mijenjao te uočava neobičnu pojavu – s godinama je Antunov rukopis postajao ljepši i čitkiji dok se kod većine bilježnika rukopis starenjem »kvario«, tj. postajao teže čitljivim.

Spomenuta je bilježnička knjiga najstarija sačuvana ne samo porečka nego i istarska bilježnička knjiga. Naime, za razliku od velikoga dijela istočnojadranske obale gdje su sačuvane bilježničke knjige i iz 13., istarske su sačuvane tek od 15. stoljeća, i to rijetke, premda postoje svjedočanstva, pa i u ovoj knjizi, da je praksa notarijata u Istri postojala i ranije. No, osim spomenute činjenice knjiga je izuzetno vrijedna iz više drugih razloga koje Ladić i navodi. Ona je vrlo obimna i sadrži više stotina privatno-pravnih isprava, od različitih kupoprodajnih ugovora, ugovora o najmu i kupnji nekretnina, trgovačkih, obrtničkih

ugovora, ugovora o mirazu, oporuka, kodicila, brevijara, ponekoga inventara dobara itd. Već ovako naveden sadržaj svjedoči da je spomenuta knjiga izniman izvor za proučavanje svakodnevnoga života porečkih stanovnika, od društva, gospodarstva, posebice obrta i trgovine, urbanizma, arhitekture (svjetovne i crkvene), religioznosti, pokretljivosti stanovnika, odnosno migracija, običaja, posebice ženidbenih itd. Ladić ističe još jednu važnu komponentu o kojoj svjedoči spomenuta knjiga, a to je razvijena tradicija laičke bilježničke prakse u Poreču jer su u njoj zabilježeni mnogi bilježnici koji su obavljali taj posao u 15., ali i ranije, u 14. stoljeću. Ladić ističe da je u razdoblju u kojem je pisana ova knjiga u Poreču, koji je tada imao oko 3000 stanovnika, djelovalo 17 notara te da je istovremeno moglo djelovati i više od pet bilježnika. Naglašava kako to svjedoči o razvijenoj praksi porečkih stanovnika da svoje privatne i pravne poslove dokumentiraju kod bilježnika.

U ovom je svesku objavljen samo prvi dio knjige, dok će drugi biti objavljen u sljedećem svesku. Naime, knjiga je vrlo obimna, a isprave su bilježene na folijama s obiju strana (odnosno *recto* i *verso*), progresivno od 1. do 177. stranice. Listovi su papirnati. Ladić napominje da su oznake s brojevima folija upisivane u desnom gornjem kutu, međutim, više su puta ispravljane, i to različitim rukopisima, pa pojedine folije nose više različitih brojeva. Spomenuta je zbrka s folijacijom rezultat činjenice da listovi nisu uvezani kako treba. Naime, mnoge su isprave nedovršene, a mnogima i nedostaje početak. Pažljivim iščitavanjem Ladić je uspio rekonstruirati neke necjelovite isprave i upravo ih je tako cjelovite i rekonstruirane kronološkim redom objavio u ovoj knjizi, čime je budućim istraživačima uvelike olakšao posao. U ovom je svesku Ladić za razdoblje od 22. studenoga 1433. do 16. prosinca 1448. donio prijepise 145 isprava. Uglavnom se radi o privatno-pravnim spisima, dok bi u drugom svesku, uz nešto privatno-pravnih spisa, trebao biti objavljen velik broj oporuka (fol. 151 – 177) jer drugi dio knjige sadrži posebnu cjelinu s oporukama, koju Ladić uvjetno naziva *Liber testamentorum*.

Izvornik je uglavnom pisan latinskim jezikom, uz tek nekoliko isprava na mletačkom dijalektu, te gotičkim pismom (goticom) u kojem se već osjeća utjecaj humanistike. Ladić naglašava da se i u latinskim ispravama nerijetko nalaze riječi mletačkoga dijalekta. U uvodnoj studiji, uz ostalo, on donosi i osobitosti jezika i pisma te se osvrće i na elemente koji su se poklapali i na one koji su se razlikovali od prakse većine ostalih istočnojadranskih notara u tom razdoblju.

Nakon uvodne studije slijede »Prilozi« (17 – 18) koji sadrže popis porečkih bilježnika koji su pisali isprave u dotičnoj knjizi te popis porečkih bilježnika koji se spominju u samoj knjizi, ali nisu sudjelovali u pisanju isprava u njoj. Zatim se donose »Tehničke napomene« (19) u kojima su objašnjeni znakovi koji su korišteni u tekstu prilikom transkripcije.

Slijedi transkripcija isprava podijeljena u dva dijela. Prvi je dio naslova »Sačuvani dijelovi registra koji je pisao porečki notar Henrik de Artizanibus (1433. – 1434.)« (21 – 33) i sadrži svega deset isprava, dok je drugi, puno obimniji, naslova »Dio registra koji je pisao porečki notar Antun de Teodoris« (35 – 214). Prijepis je odrađen po svim egdotičkim pravilima. Svaka je isprava označena rednim brojem, slijede vremenski (*data chronica*) i mjesni datum (*data topica*). Nakon spomenutoga, slijedi regest (kratak sadržaj isprave) na

hrvatskom jeziku i potom transkripcija isprave. Vrijedi još jednom spomenuti da je autor isprave donio kronološkim redoslijedom te da je rekonstruirao i povezo pojedine necjelovite isprave. Nakon transkripcije isprava, kao posebno poglavlje slijedi »Regesta« (215 – 232) u kojem se navode regesti odnosno sažetci na hrvatskom jeziku svih isprava, uz njihov redni broj. Nakon regesta donesen je »Izbor iz preslike rukopisa« (233 – 240), iz kojega se na prvi pogled može vidjeti stanje očuvanosti odnosno oštećenosti izvornika, pismo itd. No, na posljednjem, nenumeriranom listu, nakon sadržaja navedena je internetska adresa i QR kod uz koji je dostupan izvornik rukopisa.

Na kraju se knjige donose kazala osoba (»Index nominum personarum«, 241 – 259), mjesta (»Index nominum locorum«, 260 – 263) i stvari (»Index rerum«, 264 – 281) koja je izradio Marino Martinčević. Sve spomenuto, od numeriranja i navođenja isprave, mjesnoga i vremenskoga datuma, regesta na hrvatskom jeziku prije samoga teksta isprave i potom sumarno nakon čitavoga prijepisa te, naposljetku, kazala, istraživačima omogućuje da se bez problema snađu u moru isprava, a tako priređena knjiga posebno olakšava snalaženje i studentima te novim, još neiskusnim, istraživačima. Na kraju možemo zaključiti kako s nestrpljenjem očekujemo objavu i drugoga dijela spomenutoga registra.

Marija Mogorović Crljenko